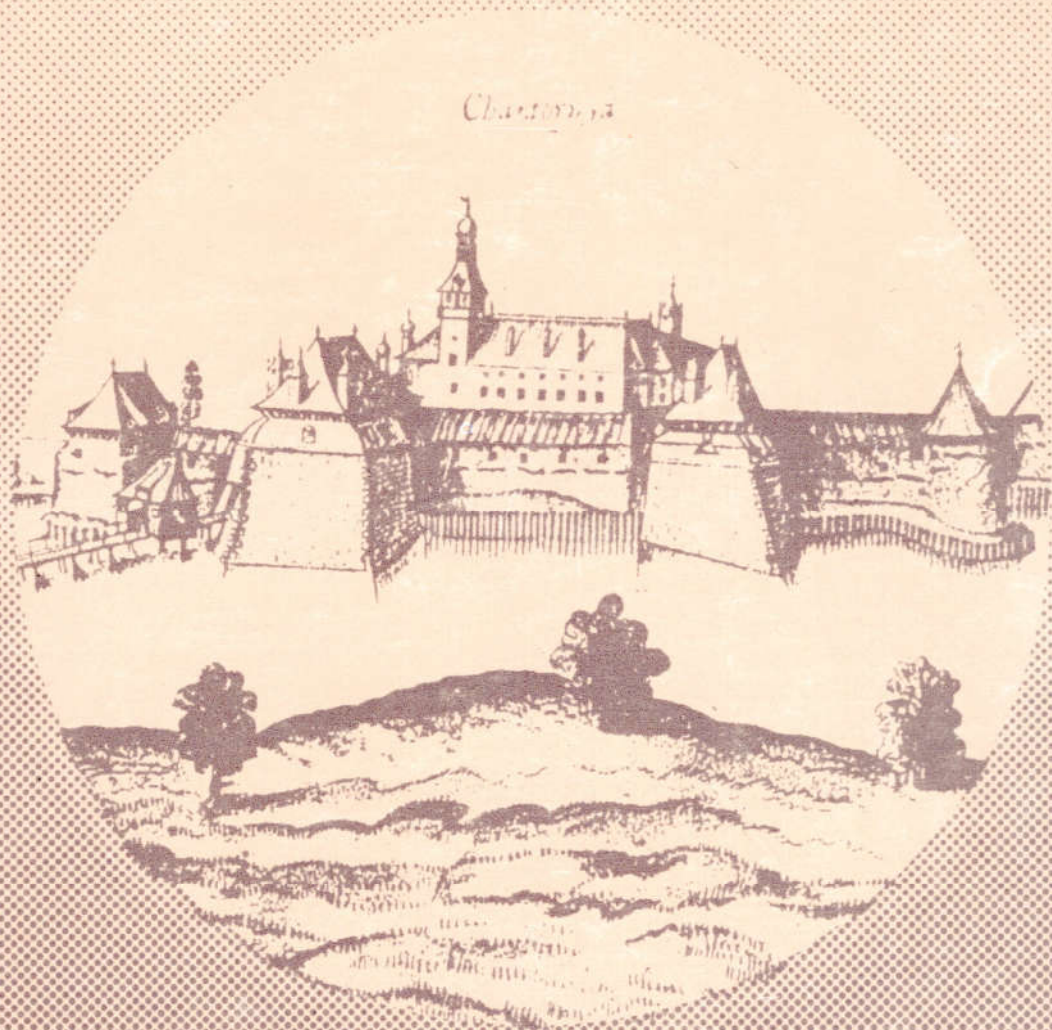

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

16

MUZEJSKI VJESNIK 16

POVIJEST

Kao i drugdje u sjevernoj Hrvatskoj i u Međimurju je filoksera 1882. godine uništila gotovo sve stare sorte na vlastitom korijenu. Nakon toga pristupilo se masovnoj obnovi vinograda na američkoj podlozi. Zamjena je obavljena relativno brzo i to na kolju. U toj akciji afirmirao se voćni i lozni rasadnik Vukanovec, tada u vlasništvu Kalmana Zieglera iz Čakovca i barun Viktor Knežević, vlasnik velikog posjeda u Štrigovi i Leskovcu. Grofovi Feštetići 1900. godine obrađivali su 16 hektara vinograda.

Još 1898. godine Ministarstvo poljoprivrede postavilo je sa sjedištem u Čakovcu Inspekciju za vinarske i vinogradarske poslove. Inspekciji su bili dodijeljeni i kotarevi Nagykanizsa, Letina i Nova. U čakovečkoj Učiteljskoj školi otvorena je katedra za poljoprivredu. Učenici škole podučavani su o uzgoju voćaka, plantažiranju vinograda, povrtlarstvu i drugom.⁹

S ciljem da oplemenjeno međimursko vino plasira na tržištu Austro-Ugarske monarhije i Europe osnovana je 1904. godine u Čakovcu tvornica šampanca. U trgovački registar unesena je pod imenom "Međimurska tvornica šampanjca, Strahija i kompanjoni". Kao sirovinu upotrebljavala je samo međimurska vina prima kvalitete, nabavljena od pouzdanih vinogradara. U obrazloženju registracije stoji da su međimurska vina po kvaliteti ravna vinima iz Tokaja. Šampanjac se proizvodio po

francuskoj metodi, a strojevi za rad tvornice nabavljeni su u Francuskoj i Njemačkoj. Proizvodnjom je rukovodio Đuro Streck. Šampanjac je prvo stavljen u prodaju pod imenom Torlei, a na etiketi se nalazio mali goli crnac, a kasnije pod imenom ANIMO SEC. Međimurska tvornica šampanjca radila je do sredine 1914. godine, kada je proizvodnja obustavljena.⁹ Nakon I. svjetskog rata nitko nije ni pokušao obnoviti proizvodnju "Međimurske tvornice šampanjca". Zgradu je preuzela firma Elemera Vajde. Mesna industrija "Vajda" i danas je koristi.

Bilješke:

1. Rudolf Horvat: Poviest Međimurja, Zagreb, 1944, str. 28-29-
2. 1 vedro (požunsko) = 64 holbe = 40 vrča (Maas) = 56,6 litara.
3. Rajka Modrić: Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana, volumen 1, Zagreb, 1974, str.40-48.
4. Josip Bedeković: Natale solum..., Bečko Novo Mjesto, 1752, str. 272.
5. Rudolf Horvat: Poviest Međimurja, Zagreb, 1944, str. 209-238.
6. Jedno od lura regalia minora (malo kraljevsko pravo).
7. Paškal Cvetan: Čakovec i Franjevci, Čakovec, 1978, str. 44.
8. Zrinyi Karoly: Csaktornya monografiaja, Čakovec, 1905, str. 176.
9. Magyar penzügyi compas 1917/1918, Budapest, 1918.

Marjan KATUŠIĆ, Muzej Brdovec

NARODNI POKRET 1903. GODINE U ZAPREŠIĆU (uz 90.obljetnicu)

Jedan od najznačajnijih datuma novije hrvatske povijesti, godina 1903., obilježava razdoblje čiji je početak označen Hrvatsko-Ugarskom nagodbom 1868. a dvadesetjednogodišnje banovanje Khuen-Hedervarya (1883-1903) njen vrhunac. Kolonijalni položaj hrvatske u dualističkoj Monarhiji, bijeda širokih slojeva pučanstva, financijski slom i mađarizacija Hrvatske uzroci su koji su doveli do narodnog pokreta. Neposredan povod pokretu predstavljalo je odbijanje mađarske delegacije

da potpiše financijsku nagodbu na osnovu pravedne raspodjele prihoda, naime, nakon obnavljanja Austro-Ugarske, 1903. trebala se obnoviti i Hrvatsko-Ugarska financijska nagodba. To je uzrokovalo proteste Hrvatske sveučilišne mladeži, svih opozicijskih stranaka i širokih slojeva pučanstva. Započeo je sveobuhvatni narodni pokret s glavnim zahtjevom za financijsku samostalnost Hrvatske; u prvom dijelu kao "skupštinska" faza (nakon zagrebačke ožujске skupštine slijedilo

Sl. 1 — Hrvatski seljaci, učesnici narodnog pokreta 1903.

je šazivanje skupština u cijeloj Hrvatskoj) a nakon toga kad Khuenova vlada silom zabranjuje održavanje skupština kao "revolucionarna" faza (demonstracije, skidanje mađarskih zastava i natpisa, navale na željezničke stanice i pruge, kidanje telefonskih žica, napadi na mađarske posjede i dr.).

Isticanje mađarskih zastava na zgradama zajedničkih poslova u Hrvatskoj bilo je gruba povreda zakona i u suprotnosti s Hrvatsko-Ugarskom nagodbom. Prvi takav slučaj bilo je postavljanje mađarske zastave 21. ožujka na zgradi zagrebačke urave željeznica i već je ta prva provokacija izazvala proteste, neredi i demonstracije.

Zaprešićki događaji u travnju i kolovozu 1903. godine imalu su značajni udio u narodnom pokretu. Razlog je u obadva puta bilo postavljanje mađarske zastave na zaprešićkoj željezničkoj stanici. Povodom mađarskog državnog praznika 11. travnja (uspomena na slobodoumne zakone iz 1848.) dobili su namještenici željezničke stanice u Zaprešiću već 6. travnja nalog iz Zagreba da izvjesu mađarsku zastavu. Odmah se pročulo o tome u Zaprešiću i okolici tako da su počeli dogovori

i pripreme u Stanišakovoj gostionici u Zaprešiću što da se učini ako se ta odluka provede u djelo. Ljudi su govorili da nikada prije mađarska zastava nije bila istaknuta u Zaprešiću, da nedaju na hrvatsku stanicu mađarsku zastavu, da će zastavu skinuti i poslati u Peštu. U dogovoru i organizaciji naročito su sudjelovali seljaci okupljeni u zaprešićkom vatrogasnom društvu. Kad je u subotu 11. travnja rano ujutro nadglednik pruge Burgermeister postavio zastavu na željezničku stanicu vijest o tome ubrzo je donijeta u "štab", a vatrogasni trubač Stjepan Jug počeo je ispred Stanišakove gostionice trubiti na uzbunu. Ubrzo se sakupilo više stotina seljaka i krenulo prema stanici. Kad se masa približila stanici činovnici su utekli u magazin i dobro se zaključali. Kako se nitko nije odazivao traženju seljaka da se mađarska zastava skine seljaci su provalili na stanicu, Josip Bašić se popeo po kestenu na krov zgrade i skinuo zastavu, zatim ju je Vid Mužar polio petrolejom, a Mika Skledar-Veliki prvi je potpalio šibicu. Prisutni su u zgradi stanice skinuli i porazbijali sve mađarske natpise i predmete, razjareni ljudi fizički su napali šefa stanice i nadglednika pruge. Događaj je odmah telefonski javljen u Zagreb

te je već vlakom u 9 sati prispjelo u Zaprešić 9 oružnika. Međutim, narod je već napustio stanicu i u povorci s pjesmom otišao u naselje te se počeo vraćati kućama. Grupa seljana krenula je kolima u Brdovec noseći držak od spaljene zastave da ga pokaže narodu, s njima je išao Jug neprestano trubeći. S pismenim nalogom za početak istrage i uhićenje glavnih pokretača nemira u Zaprešić je krenuo općinski pisar s oružnicima. Susrevši se u Zaprešiću s grupom od pedesetak seljaka koji su se vraćali iz Brdovca došlo je do gužve i izbio je sukob u kojem je teško ranjen Stjepan Udžbinec, a Ivan Pasarić iz Šibica je od prostrijelne rane izdahnuo. Do nedjelje u podne bilo je uhapšeno 18 seljaka, u Zaprešiću se toga dana našlo 97 vojnika i 5 oficira s kapetanom te 30 oružnika. Vojska je ostala u Zaprešiću do 22. travnja. Na suđenju je od 23 optuženika osuđeno 13 seljaka: Stjepan Udžbinec (28 godina) na dvije godine teške tamnice, Vid Podolšak (22) i Petar Petreković (21) na 1 godinu tamnice, Stjepan Jug (27) na 8 mjeseci, a ostli na kazne od 3 i 5 mjeseci, do 6 tjedana strogog zatvora. Ivan Pasarić, prva žrtva zaprešićkog krvoprolića sahranjen je 13. travnja na groblju u Brdovcu uz prisustvo više stotina seljaka i veći broj građana iz Zagreba.

Dok su se učesnici travanjskih događaja nalazili još većinom u tamnici, odluka vlasti da se na rođendan Franje Josipa 18. kolovoza na svim željezničkim stanicama u Hrvatskoj i Slavoniji izvjesi zajedno mađarska i hrvatska zastava izazvala je novu nesreću u Zaprešiću. Zajedno sa zastavom stiglo je u Zaprešić šest oružnika kao pojačanje četvorici domaćih. Vijest o ponovnom izazovu s mađarskom zastavom brzo se proširila čitavim krajem; oko 9 sati obratilo se 30 općinara telegramom samom banu s molbom da dade skloniti zastavu radi mogućih nemira, do 10 sati skupilo se oko stanice do 1 000 ljudi koji su došli mirno i goloruki jedino s namjerom da traže skidanje zastave ili da je sami skinu ako ih se ne poslušaju. U tvornici u Savskom Marofu bio je prekinut posao, radnici su ostavili sve i pohrlili prema Zaprešiću. Napetost na stanici se povećavala; kad je popustio kordon oružnika koji su čuvali stanicu došlo je do komešanja, gužve i sukoba. U tom komešanju popela se na ksten uz krov zgrade trinaestogodišnja Jelica Jug, sestra vatrogasnog trubača

Sl. 2 — Spomenik žrtvama 1903. na groblju u Brdovcu

Stjepana Juga koji je u to vrijeme još izdržavao kaznu u Lepoglavi zbog travanjskih događaja, no prije nego što je skinula zastavu počeli su oružnici pucati na narod. Pale su dvije žrtve: Josip Beluhan star 20 godina iz Brdovca i Vid Noršić - Čekula (58) iz Zdenaca, bilo je i mnogo ranjenih. Opet je došla i vojska, istraga je provedena istog dana. Mađarska zastava skinuta je tek oko 17 sati, nakon intervencije jednog uglednog općinara kod viših oblasti u Zagrebu. Uhićeni su Miko i Katica Jelaković, u zatvoru se našla i Jelica Jug (koja je nakon nekoliko dana puštena), krajem kolovoza uhićen je i mladi zaprešićki pravnik Marko Leitner. Sprovod žrtava - u petak 20. kolovoza - bio je veličanstven, oproštajni govor održao je Stjepan Radić, čitavo vrijeme trajanja povorke (više od 1 000 ljudi) od Zaprešića do groblja u Brdovcu nije se pojavio niti jedan oružnik, vojnik ili predstavnik civilne vlasti.

Događaji iz Zaprešića odjeknuli su u Zagrebu i u čitavoj Hrvatskoj. Podrška i izrazi simpatija glavnim akterima dolazili su iz mnogih krajeva Hrvatske, naročito iz tada austrijske Dalmacije; slali su se telegrami kralju da se

obustave prijeki sudovi i krvoprolića, održavne su svete mise-zadušnice za pale hrvatske seljake, sakupljao se novac za nastradale i obitelji poginulih (skoro svakodnevno je list "Obzor", od svibnja do studenog 1903., iznosio podatke o iznosima novčane pomoći i darovateljima.).

Nakon tragičnih događaja u kolovozu pokrenuta je akcija gradnje spomenika zaprešićkim žrtvama; ideju za gradnju dao je narodni zastupnik M. Kiepach, spomenik je poklonio L. Pierotti (kipar i klesar, "šef prve hrvatske mramorne industrije..."), spomenik je visok 3.30 m, izrađen od kraškog mramora, uz podatke o žrtvama na srednjem kamenu urezani su Nemčićevi stihovi ("Žrtvam"). Svečano otkriće spomenika obavljeno je 8. studenog 1903., uz mnoštvo domaćeg stanovništva prisutni su bili gosti iz mnogih hrvatskih krajeva i predstavnici raznih političkih stranaka i udruženja (narodni zastupnik M. Kiepach, urednik "Obzora" Josip Pasarić, predstavnici bosansko-hercegovačke omladine, pravaške starčevićanske mladeži, hrvatske radničke stranke, seljaštva i mnogi drugi).

Sjećanje na zaprešićke događaje u 1903. godini duboko je ukorijenjeno u svijest hrvatskog naroda. O tome svjedoči i izvještaj

Kr. županijskog tajnika (od 9. rujna 1928.) Sreskom poglavaru u Zagrebu o Komemoraciji palim hrvatskim žrtvama godine 1903. održanoj u Zaprešiću i Brdovcu radi proslave 25. obljetnice. Tom prilikom, 9. rujna 1928., postavljena je na zgradi željezničke stanice u Zaprešiću spomen-ploča (poklon društva braće Hrvatskog zmaja) dok je na drugom dijelu komemoracije u Brdovcu nakon mise održan veličanstveni narodni zbor na kojem je uz ostale govorio narodni zastupnik dr. Vladimir Maček. Sve to dokazuje da Zaprešić i stanovnici zaprešićkog kraja s pravom zauzimaju istaknuto mjesto u hrvatskom narodnom pokretu 1903. godine, događaju s kojim započinje povijest moderne Hrvatske.

Izvori i literatura:

1. Arhiv Hrvatske: sv. 6-14, 1063. (kutije 645, 646, 654)
2. Institut za suvremenu povijest: dokumenti (grupa VI., inv. br. 217)
3. Schneider Marijana: Događaji u Zaprešiću 1903. godine prema dokumentima, novinskim izvještajima i u sjećanju suvremenika, Istoriski pregled, I, br.4, Beograd, 1954, str. 36-46
4. Zaprešićki zbornik, svezak II, Muzej Brdovec, 1988.
5. "Obzor": od br. 84 (14.4. 1903.) do broja 256 (9.11. 1903.)
6. Radić Stjepan: Hrvatski pokret 1903. Alleghany 1903 (ALLEGHANY)

Magdalena LONČARIĆ, Gradski muzej Varaždin

ZASTAVE ŽUPANIJE VARAŽDINSKE U GRADSKOM MUZEJU VARAŽDIN

U gotovo svim zbirkama Gradskog muzeja Varaždin čuva se brojna građa koja svjedoči o dugoj povijesti Županije Varaždinske. Iako se u pisanim dokumentima spominje tek u 12. st. točnije 1181. god. nema sumnje da je postojala i znatno ranije. U vrijednoj tekstilnoj zbirci Kulturno-povijesnog odjela GMV između ostalih čuvaju se i tri županijske zastave, dvije iz 18. i jedna iz 19. stoljeća.

Najstarija sačuvana zastava je iz godine 1778.¹, a Županiji ju je poklonio veliki župan Županije Varaždinske Ivan Nepomuk Erdödy (1770-1784). Zastava je izrađena od svilenog brokata, pravokutnog je oblika podjeljenog u

pet vodoravnih polja, tri crvena i dva bijela. Dimenzije zastave su 100x118 cm. Obrubljena je metalnim pozlaćenim resama s dvije metalne kićanke na krajevima. U sredini zastave, s obje strane aplicirana je slika, pravokutnog oblika, ulje na platnu, dim. 47x62 cm. S A strane naslikan je grb Županije Varaždinske, koji je zapravo modificirani Erdödijevski grb. Na gornjem crvenom polju iznad slike grba nalazi se natpis na latinskom jeziku: VEXILLUM COMITATUS VARASDINENSIS PER EXCELL MUM ET ILLU = CO - TEM DO - NUM IOANNEM NEPOM - NUM ERDÖDY DE MONUOROKEREK TIL = TIL = ANNO 1778

SADRŽAJ

MUZEOLŠKA PROBLEMATIKA

Zvonko HITREC DIDAKTIČKO - METODIČKO OSMIŠLJAVANJE MUZEJSKE PREZENTACIJE	3
Anita ŠESTANJ - PERIĆ UPORABA RADNIH LISTIĆA UZ IZLOŽBE U VARAŽDINSKOME MUZEJU	5
Marina ŠIMEK MALA MUZEJSKA UČIONICA	6

ARHEOLOGIJA

Marijan BILIĆ ZBIRKA GRČKOG NOVCA IZ GRADSKOG MUZEJA VARAŽDIN	11
Ana BOBOVEC GRAD MOSLAVINA U SVJETLU DOSADAŠNJIH ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA	17
Tatjana LOLIĆ, Amelio VEKIĆ, Slobodan OLIĆ IZVJEŠTAJ O ARHEOLOŠKIM ISKOPAVANJIMA U ČAKOVCU PROVEDENIM 1992. GOD. NA LOKALITETU STARI GRAD	21
Zorko MARKOVIĆ OSVRT NA NEKOLIKO NOVIH PRILOGA POZNAVANJU HRVATSKOG SREDNJOVJEKOVLJA (1990-1992. god)	24
Zorko MARKOVIĆ NEKOLIKO ZANIMLJIVIH ARHEOLOŠKIH NALAZA IZ KOPRIVNIČKE PODRAVINE	26
Marina ŠIMEK KASNOSREDNJEVJEKOVNI NALAZ IZ LUDBREGA	30
Vjekoslav ŠTRK ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA POVIJESNE URBANE CJELINE ČAZME U 1992. GODINI	35
Josip VIDOVIĆ NASTAVAK SUSTAVNIH ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA U ŠENKOVCU	41

ETNOLOGIJA

Marija BORKO NEKOLIKO MEDIMURSKIH DJEČJIH IGARA	44
Melita ĐANIĆ OSNOVANA " DRUŽINA " ČUVARI TRADICIJA HRVATSKIH OBITELJSKIH ZADRUGA	45
Slavica MOSLAVAC GLAZBENA FOLKLORNA BAŠTINA MOSLAVINE	46
Slavica MOSLAVAC USKRSNI OBIČAJI ČEHA I SLOVAKA U MEDURIČU	50

KULTURNA POVIJEST

Zdenko BALOG SJEVERNI PORTAL TRAKOŠĆANSKE CRKVE	53
Dražen KOVAČEVIĆ FRANJEVAČKI SAMOSTAN U PODGRADU	56
Lidija PLAVEC BIDERMAJER NAMJEŠTAJ NA PRIMJERIMA IZ FUNDUSA MMČ	58
Mladen MEDAR PRILOG POZNAVANJU GRADEVNE DJELATNOSTI U BJELOVARU	61
Magdalena LONČARIĆ O JEDNOM ŠALJIVOM GLASILU U FUNDUSU POVIJESNOG ODJELA GRADSKOG MUZEJA VARAŽDIN	63

POVIJEST

Božidar GERIĆ 1. IZVORI ZA POVIJEST BJELOVARA I BJELOVARSKOG KRAJA	66
Stjepan HAJDUK OTKRIĆE PRVE POGODBE O BARBIRENJU	71

Zoran HOMEN PRAVILNIK ZA BLUDILIŠTA U GRADU KRIŽEVCU IZ 1913. GODINE	73
Franjo HORVATIĆ GRBOVNIK ŽITELJA GRADA KOPRIVNICE	75
Goran JAKOVLJEVIĆ POLAGANJE UČITELJSKE PRISEGE U BJELOVARSKOJ GIMNAZIJI POČETKOM STOLJEĆA	77
Vladimir KALŠAN PRILOG ZA POVIJEST VINOGRADARSTVA U MEDIMURJU	79
Marjan KATUŠIĆ NARODNI POKRET 1903. GODINE U ZAPREŠIĆU (uz 90.obljetnicu)	81
Magdalena LONČARIĆ ZASTAVE ŽUPANIJE VARAŽDINSKE U GRADSKOM MUZEJU VARAŽDIN	84
Slavica MOSLAVAC ET KOTTYNA DENIQUE INSIGNE SUUM PROFECIT (I Kutina je naposljetku dobila svoj počasni znak)	87
Ljerka PERČI DOZVOLA ZA FOTOGRAFIRANJE IZ 1914. GODINE	88
Hrvoje PETRIĆ DELEKOVEC U SREDNJEM VIJEKU	90
Antun STIŠČAK TATARI SU PUSTOŠILI HRVATSKOM PRIJE 750. GODINA	93
Mladen NADU NASELJA I SELA SESVETSKOG PRIGORJA U SREDNJEM VIJEKU (II) (13 — 16. stoljeće)	95

PRIKAZI I ČLANCI

Ljerka ALBUS PRVI SEMINAR DRUŠTVA FOLKLORISTA	102
Antica BREGOVIĆ Prirodoslovna mapa "IZ ALBUMA FRANJE PL. KOŠĆECA "	103
Melita ĐANIĆ OBILJEŽAVANJE 740 - OBLJETNICE SLOBODNOG I KRALJEVSKOG GRADA KRIŽEVCI KROZ PROGRAM GRADSKOG MUZEJA I LIKOVNE GALERIJE	105
Miroslav KLEMM IZLOŽBA CRKvene UMJETNOSTI I BAŠTINE NOVOMAROFSKOGA KRAJA	109
Nada MATIJAŠKO UZ DESETU GODIŠNJICU PODRAVKINOG MUZEJA PREHRANE	110
Martin MATIŠIN GODIŠNJAK ZAVIČAJNOG MUZEJA VIRJE	112
Mladen MEDAR ECOVAST O OČUVANJU ARHITEKTONSKOG NASLJEDA	113
Ljerka PERČI POSJETITELJ IZ ARGENTINE	115
Smiljana PETR-MARČEC IZLOŽBA "ZRINSKI U MEDIMURJU"	116
Hrvoje PETRIĆ "PODRAVSKI ZBORNIK" 1992.	116
Anita ŠESTANJ-PERIĆ PRIZNANJE UHTA-e GRADSKOM MUZEJU VARAŽDIN	117
Josip ŠTIMAC MUZEJI HRVATSKOG ZAGORJA U NOVOM USTROJSTVU	118
Gordana KOVAČIĆ IN MEMORIAM IVANU GENERALIĆU	119

DJELATNOST MUZEJA I MUZEALACA

IZLOŽBE (1992)	121
AKCIJE (1992)	124
IZDAVAČKA DJELATNOST MUZEJA (1992)	127
PUBLICISTIČKA DJELATNOST MUZEALACA (1992)	129

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Sveti Ivan Zelina, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje.

Broj 16 / 1993.

Godina XVI

Uređivački odbor:

Antica Bregović (GMV), Erika Nađ—Jerković (MMČ), Vladimir Kalšan (MMČ), Lidija Plavec (MMČ), Smiljana Petr—Marčec (MMČ), Josip Vidović (MMČ)

Tehnička redakcija u Muzeju Međimurja Čakovec:
Vladimir Kalšan, Erika Nađ-Jerković, Josip Vidović

Nakladnik:

Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske

Za nakladnika:

Zoran Homen

Grafička priprema:

»DTP STUDIO« KRIŽEVCI

Nikola Žulj

Tisak:

»GRATA« Bjelovar

Naklada: 650 primjeraka

ISSN 0350 - 9370

»Muzejski vjesnik« izlazi jedamput godišnje.

Rukopisi se ne honoriraju i ne vraćaju.

Za sadržaj i lekturu tekstova odgovorni su autori.

»Muzejski vjesnik« solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske